

KAINA Lt 1,—

Hh 67493

ŚCIŚLE TAJNY MEMORJAŁ
Wojewody Wileńskiego Bocińskiego
z dnia 11 lutego 1936 r.

**O posunięciach władz administracji
ogólnej w stosunku do mniejszości
litewskiej w Polsce oraz o zamie-
rzeniach w tym względzie na
przyszłość**

(Dwa załączniki z d. 11 i 21 marca 1938 r.)

Leidėjas V. Vaitkevičius, Kaunas, Aušros g. 4

Spaudė kooperatinė „Raidės” spaustuvė Kaune

K A U N A S 1 9 3 9

K-81/80

Hh

67493

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku

FUW0280533

193410

WOJEWODA WILEŃSKI
SP — 340 tj.

Ścisłe Tajne.

B. Pilne.

Posunięcia władz administracji ogólnej w stosunku do mniejszości litewskiej w Polsce.

Wilno, dnia 11 lutego 1936 r.

Do pana

MINISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH
w Warszawie.

Zgodnie z poleceniem Pana Ministra przedkładam w załączeniu sprawozdanie z posunięć władz państwowych w stosunku do mniejszości litewskiej, oraz wnioski w sprawie zamierzeń w tym względzie na przyszłość na odcinku polityczno - społecznym i oświatowym, opracowane zgodnie z wytycznymi, które zostały ustalone przez Międzyministerjalną Komisję, a omówione na konferencji z Panami Wojewodami Białostockim i Nowogródzkim w dniu 28.I.1936 r. w Wilnie. —

Analogiczne sprawozdanie odnośnie odcinka gospodarczego przedłożę Panu Ministrowi w terminie późniejszym. —

WOJEWODA

Ludwik Bociański

Zał. 1.

Otrzymują do wiadomości:

Pan Podsekretarz Stanu H. Kawecki
Pan Dyrektor J. Paciorkowski
Pan Naczelnik H. Suchenek - Suchecki
Pan Dyrektor Paprocki
Pan Naczelnik Maciszewski Min. WR i OP.
Pan Naczelnik Dr. Wł. Zaleski Min. Spr. Zagr.
Pan Wojewoda Białostocki
Pan Wojewoda Nowogródzki.

Posunięcia władz administracji ogólnej w stosunku do mniejszości litewskiej w Polsce oraz zamierze- nia w tym względzie na przyszłość.

I. Sprawy polityczno - społeczne.

1. Litewski Komitet Narodowy w Wilnie,
2. Stowarzyszenia litewskie w Polsce,
3. a) Sprawy radjowe,
b) „Chwilka litewska“ w Radjo Wileńskim.
4. a) Sprawy prasowe,
b) Prasa polska w Wilnie.
5. Biblioteki i czytelnie litewskie,
6. Litewskie duchowieństwo katolickie,
7. Współpraca z władzami sądownymi.

II. Sprawy oświatowe.

1. Szkolnictwo prywatne,
2. i 3. Język litewski w szkołach państwowych,
4. Zakłady wychowawcze i opiekuńcze,
5. Państwowe szkolnictwo średnie, bursy i internaty,
6. Wyższe Uczelnie,
7. Nauczanie domowe,
8. Podręczniki,
9. Kursy, biblioteki i czytelnie,
10. Opanowanie języka litewskiego przez nauczycielstwo.

Posunięcia władz administracji ogólnej w stosunku do mniejszości litewskiej w Polsce oraz zamierzenia w tym względzie na przyszłość.

I. Sprawy polityczno - społeczne.

1. Litewski Komitet Narodowy w Wilnie.

Nie widząc możliwości tolerowania na przyszłość wymykającej się z pod wszelkiej kontroli władz działalności Komitetu Litewskiego w Wilnie, pismem do Starosty Grodzkiego w Wilnie z dnia 23.XII.35 r. (SPP. 2514/tj), zarządziłem wezwanie Prezesa Komitetu Litewskiego Konstantego Staszysa do przedłożenia Starostwu Grodzkiemu Wileńskiemu statutu Komitetu Litewskiego, w celu zarejestrowania tego Komitetu zgodnie z przepisami obowiązującego prawa o stowarzyszeniach z tem, iż w nazwie Komitetu Litewskiego nie może figurować przymiotnik „tymczasowy“, jako zawierający sugestje, godzące w integralność Państwa Polskiego.

W dniu 27-ym grudnia 1935 r. Konstanty Staszys usiłował wobec Starosty Grodzkiego w Wilnie umotywić legalność istnienia Lit. Kom. Narodowego, jako ugrupowania politycznego. W dniu 31-ym grudnia 1935 r. Komitet Litewski nadesłał na ręce Starosty Grodzkiego w Wilnie pismo, w którym wyjaśnił, iż istnienie i działalność „Tymczasowego“ Litewskiego Komitetu Narodowego czyni zadość formalnym wymaganiom przepisów praw o stowarzyszeniach z dnia 27.X.1932 r. i, w myśl tych przepisów, ponownej rejestracji nie podlega. Komitet powstał w r. 1919-ym za czasów Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich, zgodnie z przepisami dekretu o stowarzyszeniach z dnia 3.I.1919 r. (Dz. P. P. P. Nr. 3 poz. 88). Na żądania władz Litwy Środkowej w r. 1921-ym Komitet ponownie złożył deklarację, zawierającą postanowienia statutowe, oraz pismo do Starostwa Grodzkiego w Wilnie w przedmiocie rejestracji Komitetu. W chwili wejścia w życie Rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 27.X.1932 r. Komitet istniał prawnie na mocy przepisów dekretu o stowarzyszeniach z dnia 3.I.1919 r. i dlatego, w myśl interpretacji obecnych władz Komitetu Litewskiego, na podstawie art. 1 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 17-go grudnia 1932 r. o przystosowaniu stowarzyszeń do przepisów prawa o stowarzyszeniach, ponownej rejestracji Komitet nie podlega i na zasadzie ust. 2 tegoż artykułu może nadal istnieć, jako stowarzyszenie zwykłe. Nadto

Komitet Litewski w cytowanym piśmie zazna-
czył, iż nie widzi korzyści w zmianie swego do-
tychczasowego charakteru i życzy nadal pozos-
tać stowarzyszeniem zwykłym, nadmieniając
jednocześnie, że przekształcenie stowarzyszenia
zwykłego na stowarzyszenie zarejestrowane, w
myśl art. 19 prawa o stowarzyszeniach jest pra-
wem a nie obowiązkiem stowarzyszenia.

Pismo Komitetu Litewskiego obok wywo-
dów prawnych zawiera dwa zasadnicze mo-
menty: —

1. Komitet Litewski uważa siebie za stowa-
rzyszenie zwykłe i wyraża chęć pozos-
tania nadal stowarzyszeniem zwykłym;
2. Komitet Litewski przyznaje bezpodstaw-
ność nazwy „Tymczasowy“ i zgadza się
zmienić swą nazwę na „Litewski Komitet
Narodowy“ (co zostało już dokonane).

Wobec tego, na podstawie art. 15 i 61 Roz-
porządzenia Prezydenta R. P. z dnia 27.X.1932
r. o stowarzyszeniach, trzech urzędnicy Starost-
wa Wileńskiego Grodzkiego oraz Wileńsko-
Trockiego w dniach 31-ym stycznia oraz 1, 3 i 4
lutego 1936 roku dokonali kontroli działalności
Litewskiego Komitetu Narodowego w Wilnie,
jako stowarzyszenia zwykłego. Kontroli podleg-
ły akta, przedstawione Komisji Kontrolnej
przez obecnych w czasie kontroli Staszysa Kon-
stantego, prezesa Komitetu i Maciejki Józefa,
sekretarza Komitetu Litewskiego. — Komisja
kontrolna poddała kontroli 31 różnych teczek,

6 dzienników podawczo - odbiorczych Komite-
tu od r. 1920-go do chwili obecnej, 2 skorowi-
dze do podań oraz księgę protokołów posiedzeń
Zarządu Komitetu za czas od 1932-go roku do
28-go listopada 1935 r.

Między innymi Komisja Kontrolna w teczkach znalazła: podania o udzielenie przepustek na wyjazd do Litwy, odpowiedzi z Konsulatów Litewskich (przeważnie z Dyneburga i Królewca) na podania o zezwolenie na wjazd do Litwy, odpisy pism Komitetu Litewskiego do litewskich organów rządowych, zaświadczenia, wydawane przez Komitet (zaświadczenia tożsamości oraz zaświadczenia stwierdzające, iż dane osoby nie brały udziału w akcji generała Żeligowskiego), spisy wychodźców wojennych i innych za czas od r. 1920-go do 1927-go, wykazy więźniów Litwinów, znajdujących się w więzieniu na Łukiszkach, więźniów politycznych, przebywających w więzieniu Grodzieńskim, wykazy dzieci, znajdujących się pod opieką Litewskiego Komitetu Pomocy Ofiarom Wojny i inne dokumenty.

W księdze protokołów posiedzeń Zarządu Komitetu Komisja Kontrolna znalazła protokół posiedzenia z dnia 26-go stycznia 1932 roku, w którym następująco sformułowane są kompetencje Litewskiego Komitetu:

1. Komitet będzie reprezentował społeczeństwo litewskie w stosunkach z obco-
krajowcami Kraju Wileńskiego,
2. będzie bronił praw, przysługujących Lit-

winom w życiu kościelnym, samorządowym i państwowym,

3. będzie informował o wypadkach w życiu litewskim, które wywołują spory i
4. w razie potrzeby utworzy sąd.

W protokole Nr. 2 z dnia 30.V.1933 r. znajduje się decyzja wysłania do miejscowości, zamieszkałych przez Ukraińców, jednego lub dwóch studentów, którzyby zaznajomili się z organizacją kooperatyw ukraińskich i zapoznali się z gospodarzem życiem ludności ukraińskiej. —

Część protokołów za czas do 1932 r. i od listopada 1935 r. do chwili obecnej nie została Komisji Kontrolnej przedłożona, a władze Komitetu Litewskiego oświadczyły, iż protokoły te „zagięły“. Nieprzedstawione również zostały księgi buchalteryjne, a władze Komitetu oświadczyły, iż Komitet nie prowadzi żadnych ksiąg buchalteryjnych i żadnymi sumami nie dysponuje. Wszelkie kwoty od Litwinów amerykańskich lub T-wa Popierania Litwinów zagranicą nadsyłane są na ręce Staszysa, który niemi dysponuje bezpośrednio. W sprawie wydelegowania studenta Litwina do Małopolski Wschodniej Staszys oświadczył, iż związane z tem wydatki pokrył z własnej kieszeni. Personel Komitetu, w/g zapewnień władz Komitetu, pracuje „bezinteresownie“.

Materiały, zebrane w czasie kontroli, dają dostateczne podstawy do wezwania Komitetu

Litewskiego do zarejestrowania się, zgodnie z przepisami prawa o stowarzyszeniach, jako stowarzyszenie zarejestrowane, oraz spełnienia wszystkich warunków, obowiązujących tego rodzaju stowarzyszenia. W razie niezastosowania się Litewskiego Komitetu Narodowego do powyższego, władzom starościńskim będzie przysługiwało prawo zawieszenia i zlikwidowania Komitetu.

Na marginesie sprawy Komitetu Litewskiego zaznaczam, iż dotychczasowa jego działalność, poza przekroczeniem wszelkich ram, przewidzianych dla stowarzyszeń zwykłych, zawiera momenty wyraźnej roboty antypaństwowej, w związku z czem skłonny jestem zmierzać do całkowitej likwidacji tego Komitetu.

2. Stowarzyszenia Litewskie w Polsce.

- a) Nadmierny rozrost litewskiej pracy zorganizowanej nie odpowiada rzeczywistym potrzebom mniejszości litewskiej w Polsce.

Rozrost organizacyjny akcji litewskiej w Polsce jest bezpośrednim wynikiem polityki Rządu Kowieńskiego, który, realizując t. zw. „akcję wyzwolenia Wilna“ subsyduje i inspirowuje Litwinów, zamieszkałych w Polsce. W dn. 23.XII.35 r. wydałem zarządzenie, zmierzające do zahamowania nadmiernego rozrostu akcji litewskiej. W zarządzeniu z dn. 23.XII.35 r. (S.

P. P. 2513/tj) poleciłem Panom Starostom zwrócić baczną uwagę na działalność organizacyj litewskich i ich oddziałów na terenie powierzonych Im powiatów (miasta) i w wypadkach wykroczenia tych organizacyj poza ramy obowiązującego Ich statutu, względnie innych przepisów prawnych, o wyciąganie w stosunku do tych organizacyj jaknajdalej idących konsekwencji.

W szczególności, jako zasadę, ustaliłem bezwzględnie negatywne ustosunkowanie się do wszelkich prób rozszerzenia stanu posiadania i zasięgu organizacyj litewskich, czy też innych placówek organizacyjnych (biblioteki — czytelnie i t. p.). Decyzje w tych sprawach poleciłem motywować względami bezpieczeństwa lub porządku publicznego.

Oдноśnie organizacyj litewskich i placówek, których działalność zagraża bezpieczeństwu publicznemu, względnie sprzeczną jest z Kodeksem Karnym, poleciłem niezwłocznie stosować zawieszenie działalności.

- b) W stosunku do wszystkich organizacyj litewskich bez wyjątku, jako działających za pieniądze i zgodnie z dyrektywami władz kowieńskich, należy w całej rozciągłości stosować postanowienia karne, przewidziane zarówno w art. 57 „Prawa o stowarzyszeniach“ (Rozp. Prezydenta R. P. z dn. 27.X.1932 r. — Dz. U. R. P. Nr. 94 poz. 808 z r. 1932-go), jak i

w art. 25-ym „Ustawy o Zgromadzeniach“ z dn. 11.III.1932 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 48 poz. 450 z r. 1932-go).

Zaznaczyć należy, iż art. 57-my „Prawa o Stowarzyszeniach“ przewiduje za przekroczenie poszcz. artykułów tego prawa karę grzywny do 500 zł., zaś art. 26-ty „Ustawy o Zgromadzeniach“ karę grzywny do 1000 zł., lub aresztu do 6-ciu tygodni, natomiast w wypadkach drobniejszych — karę grzywny do 500 zł., lub karę aresztu do 2-ch tygodni.

Sprawy te są rozpatrywane w trybie administracyjno - karnym, przyczem w celu wzmożenia skuteczności reakcji karnej, uważam za niezbędne stosowanie z reguły kar maksymalnych.

Ponieważ jednak osoby narodowości litewskiej, ukarane w trybie administracyjno - karnym odwołują się z reguły do Sądu, zaś Sąd w większości wypadków w znacznym stopniu łagodzi wymiar kary, przez co traci ona swój zamierzony efekt, — zdaniem mojem niezbędna jest odnośna interwencja w Ministerstwie Sprawiedliwości, w celu uzgodnienia na tym odcinku polityki karnej władz sądowych z polityką karną władz administracji ogólnej.

Celem należytej kontroli działalności organizacyj i stowarzyszeń litewskich, niezbędne jest stosowanie względem nich w całej rozciągłości przepisów art. 43-go „Prawa o Stowarzyszeniach“, który w stosunku do stowarzy-

szeń, korzystających z ofiarności publicznej, albo z zapomóg udzielanych im przez władze lub instytucje publiczne, bez względu na cele tych stowarzyszeń, przewiduje zastosowanie następujących postanowień.

1. o terminie, miejscu i przedmiocie każdego walnego zgromadzenia stowarzyszenia obowiązane są zawiadamiać bezpośrednią władzę nadzorczą (Starostwo), przyczem dotyczy to również posiedzeń Zarządu Stowarzyszenia, o ile przedmiotem obrad mają być sprawy, związane z użyciem funduszków, uzyskanych w drodze określonej we wstępie tego artykułu,

2. władza może delegować na posiedzenia ich swego przedstawiciela, upoważnionego do zabierania głosu, żądania informacji od Zarządu Komisji Rewizyjnej i inn. organów stowarzyszenia i czynienia swych uwag co do gospodarki stowarzyszenia, celowości czynionych wydatków, potrzebnych reform i t. p. Delegatem tym może być zarówno urzędnik władzy rządowej, jak i przedstawiciel zainteresowanej władzy samorządowej lub instytucji publicznej,

3. w razie powtarzających się uchybień w gospodarce stowarzyszenia, może ono być przez władzę rejestracyjną pozbawione prawa korzystania z ofiarności publicznej lub zapomóg.

(Niezastosowanie się do przepisów tego artykułu pociąga za sobą sankcje karne omówione wyżej).

Wykorzystanie uprawnień władzy administracji ogólnej, przewidzianych w art. 43-cim

„Prawa o Stowarzyszeniach“ umożliwi faktyczną permanentną kontrolę nad działalnością stowarzyszeń litewskich. By jednak kontrola ta była skuteczna, niezbędne jest, zdaniem mojem, opanowanie przez poszczególnych urzędników i funkcjonariuszy P. P., mających bezpośrednią styczność z organizacjami litewskimi, języka litewskiego, przynajmniej w słowie, w stopniu umożliwiającym im bezpośrednie porozumiewanie się tym językiem.

W tym celu niezbędne jest organizowanie w Wilnie dla Województw: Wileńskiego, Białostockiego i Nowogródzkiego, kursów języka litewskiego dla urzędników administracji ogólnej i funkcjonariuszów P. P.

Kursy te obok wykładów języka litewskiego miałyby również na celu zorjentowanie słuchaczy w całokształcie zagadnień litewskich, a temsamem przygotowanie słuchaczy do właściwego ujmowania konkretnych wypadków z tej dziedziny.

3. Sprawy radjowe.

Pow wpływem sugestij czynników kowieńskich, działacze litewscy oraz kierownicy organizacji, czyteln, bibliotek, świetlic i szkół litewskich w Polsce współdziałają ze Związkiem Wyzwolenia Wilna, organizując zbiorowe nasłuchy propagandowych antypolskich audycyj Radja Kowieńskiego.

W większości wypadków kierownicy wymienionych instytucyj litewskich zamieszkują w lokalach bezpośrednio sąsiadujących z lokalami tych instytucyj i w trakcie zebrań, przy pomocy głośnikowych aparatów radjowych, zgłoszonych do ich prywatnego użytku, — urządzają publiczne słuchanie audycyj Rozgłośni Kowieńskiej. Wynikiem tego jest systematyczne szerzenie się destrukcyjnych wpływów kowieńskich, dzięki którym zakonspirowani agenci Z. W. W. w Polsce werbują miejscową ludność litewską do współpracy korespondencyjnej z Radjem Kowieńskim i Związkiem Wyzwolenia Wilna.

Dotychczasowa ingerencja władz państwowych w tę sprawę ograniczała się do opinjowania przez władze administracji ogólnej w porozumieniu z władzami wojskowemi zgłoszeń na aparaty radjo - odbiorcze, dokonanych przez cudzoziemców zamieszkałych w pasie granicznym (30 klm), obejmującym również i m. Wilno, oraz przez wszystkich mieszkańców, zamieszkałych w strefie nadgranicznej, 6—7 kilometrów.

W celu unormowania tej sprawy należy, zdaniem mojem, ustalić na przyszłość następujące zasady postępowania:

1. na podstawie posiadanych przez Dyрекcję Poczt i Telegrafów wykazów radjoabonentów, zamieszkałych na terenach o większym odsetku ludności litewskiej, ze specjalnem uwzględnieniem posiadaczy aparatów lampowych, — usta-

lić w porozumieniu z władzami wojskowemi osoby, którym należy cofnąć zezwolenia na posiadanie radjoaparatów odbiorczych, zgłaszając następnie Dyrekcji Poczt i Telegrafów wnioski w tym względzie z tem, iż wnioski te będą dla Dyrekcji Poczt i Telegrafów wiążące;

2. z reguły negatywnie załatwiać zgłoszenia na radjoodbiorniki, dokonane przez cudzoziemców narodowości litewskiej, zamieszkałych w pasie granicznym, oraz przez wszystkich Litwinów, bez względu na ich przynależność państwową, zamieszkałych w strefie nadgranicznej;

3. do czasu zwiększenia mocy Radjostacji Wileńskiej, któraby mogła przeszkodzić w odbiorze Radjostacji Kowieńskiej na aparaty detektorowe, należy zredukować do minimum ilość aparatów detektorowych w tych miejscowościach, na które nie rozciąga się zasięg Rozgłośni polskich, a które w obecnych warunkach odbierają na te aparaty jedynie radjostacje obce;

4. przy wydaniu nowych zezwoleń na posiadanie radjoodbiorników na terenie m. Wilna oraz powiatów względnie gmin o większym odsetku ludności litewskiej, ustalić zasadę opinjowania tych spraw przez władzę administracji ogólnej w porozumieniu z władzami wojskowemi;

5. w wypadkach stwierdzenia zbiorowego słuchania audycyj zagranicznych stosować przepisy ustawy o zgromadzeniach z dnia 11.III. 1932 r., w szczególności zaś postanowienia karne, przewidziane w art. 25 ustawy. W wypadku,

gdy ze względu na skład obecnych na zebraniu słuchaczy, zebranie to nie da się zakwalifikować jako zgromadzenie publiczne, — stosować przepis artykułu 20 Ustawy o zgromadzeniach, przewidującego wkroczenie organów bezpieczeństwa publicznego do lokalu i rozwiązanie zebrania, o ile cel lub przebieg jego jest sprzeczny z ustawą karną albo zagraża bezpieczeństwu, spokojowi lub porządkowi publicznemu, niezależnie od ewentualnej odpowiedzialności administracyjno - karnej należy w tych wypadkach cofać zezwolenia na posiadanie radjodbiorników.

„Chwilka Litewska“ w Radjo Wileńskim.

W celu przeciwdziałania szkodliwym wpływom antypolskiej propagandy radjowej i prasowej Litwy, jak również dla omawiania we właściwy sposób zagadnień polsko - litewskich, — w Radjo Wileńskim istnieje specjalnie utworzona w tym celu i subsydjowana przez władze centralne „Chwilka Litewska“, w ramach której wygłaszane są odczyty i pogadanki na tematy litewskie w języku litewskim i polskim.

Jednak działalność „Chwilki Litewskiej“ od dłuższego czasu wywołuje krytykę ze strony ludności polskiej w Litwie oraz społeczeństwa polskiego w kraju. Pod adresem „Chwilki Litewskiej“ stawiane są zarzuty, iż audycje, wygłaszane w jej ramach, w niewłaściwy sposób

ujmują zagadnienia litewskie, nieumiejętnie podchodzą do problemu polskiego w Litwie, nie czynią zadość aktualnym wymaganiom chwili i w wyniku nietylko nie spełniają zamierzonego zadania, lecz przeciwnie wprowadzają w stosunkach polsko - litewskich niepożądaną polemikę, której z łatwością przy odpowiednim ujęciu tematu możnaby uniknąć.

Przywiązując do propagandowej akcji radjowej w sprawie litewskiej, wielką wagę, widzę konieczność poddania odpowiedniej kontroli uprzedniej wszystkich wystąpień, ogłaszanych w ramach „Chwilki Litewskiej“ w Radjo Wileńskim, z tem, iż każdy odczyt radjowy w sprawach litewskich na przyszłość winien posiadać aprobatę Urzędu Wojewódzkiego Wileńskiego, — jako realizatora polityki Rządu na terenie Województwa.

Nadto wypowiadam się za wprowadzeniem w ramach „Chwilki Litewskiej“:

- a) specjalnych audycji, poświęconych aktualnym zagadnieniom litewskim w Polsce;
- b) audycji okresowych, nadawanych na wszystkie stacje polskie w językach polskim, francuskim i niemieckim, któreby w syntetyczny sposób ujmowały i naświetlały całokształt zagadnień litewskich w danym okresie;
- c) litewskich audycji literackich i muzycznych, które stanowiąc dla ludności litew-

skiej w programach Radja Wileńskiego pewną atrakcyjność kulturalną, odrywałyby uwagę tej ludności od propagandowych wystąpień Radja Kowieńskiego.

Pozatem wypowiadam się za ustanowieniem kontroli Urzędu Wojewódzkiego Wileńskiego nad kwestją doboru prelegentów, przemawiających w ramach „Chwilki Litewskiej“, a to ze względu na konieczność uniknięcia szkodliwych napaści personalnych Radja Kowieńskiego, z tem, że Urząd Wojewódzki Wileński utrzymywać będzie we wszystkich sprawach propagandy radjowej stały kontakt z władzami centralnymi.

W zakresie subsydjowania „Chwilki Litewskiej“, wypowiadam się za przekazywaniem sum, przeznaczonych na „Chwilkę Litewską“, za pośrednictwem podległego mi Urzędu Wojewódzkiego.

W sprawie organizacji „Chwilki Litewskiej“ wypowiadam się za obsadzeniem stanowiska odpowiedzialnego kierownika „Chwilki Litewskiej“ przez osobę, dającą rękojmię ściślejszej współpracy z Urzędem Wojewódzkim.

Wreszcie stawiam wniosek ustalenia w porozumieniu z władzami Polskiego Radja zasady ogłaszania w programach Rozgłośni Wileńskiej wszelkich wiadomości i odczytów ze wszystkich dziedzin, nadesłanych przez Referat Prasowy Urzędu Wojewódzkiego Wileńskiego.

4. Sprawy prasowe.

Mniejszość litewska w Polsce, posiadająca 7 różnych pism litewskich, prowadzi od szeregu lat planową kampanję prasową, zmierzającą do wytworzenia wśród miejscowej ludności litewskiej nastrojów antypaństwowych o wyraznych tendencjach irrydentystycznych. W tych warunkach pisma litewskie (zwłaszcza „Vilniaus Rytojus“, „Vilniaus Žodis“ i „Lietuvizskas Baras“) w wielu wypadkach występują otwarcie przeciwko interesom Państwa Polskiego, przemycając w złośliwy sposób hasła głoszone przez Kowieński „Związek Wyzwolenia Wilna“.

Nie mogąc na przyszłość tolerować tego stanu rzeczy, wydałem szereg zarządzeń, mających na celu ukrócenie antypaństwowej roboty prasy litewskiej, wzmocnienie nadzoru nad tą prasą oraz uregulowanie kwestji debitu pocztowego zagranicznych czasopism litewskich.

Pismem do Starosty Grodzkiego w Wilnie z dnia 28.XII.35 r. uregulowałem kwestję lansowania przez prasę litewską w Wilnie sugestji, iż obok Państwa Litewskiego istnieje „Kraj Wileński“, nazywany przez Litwinów „Litwą okupowaną“. Mianowicie zakazałem redakcjom pism litewskich w Wilnie:

- 1) zamieszczania w tytułach nazwy „z Niepodległej Litwy“, tam, gdzie nasuwa ona sugestję istnienia jakiej innej Litwy;
- 2) zamieszczania w tytułach i tekście określenia „Kraj Wileński“.

Nadto poleciłem Staroście Grodzkiemu w Wilnie uzgodnienie stanowiska, zajętego w tej sprawie przez władze administracji ogólnej, ze stanowiskiem Urzędu Prokuratorskiego, a to celem uniknięcia obserwowanego dotąd częstego uchylania przez władze sądowe decyzji Starosty odnośnie konfiskaty poszczególnych druków litewskich. Unormowanie kwestji racjonalnej współpracy władz administracji ogólnej z władzami sądowymi w dziedzinie spraw litewskich, — wymaga nacisku Rządu na władze sądowe.

W celu wzmocnienia nadzoru nad prasą niepolską, w szczególności litewską, w dniu 11.I.36 r. (SPP.62/tj) poleciłem Wileńskiemu Staroście Grodzkiemu, aby po kilkakrotnem zajęciu poszczególnego czasopisma, którego kierunek nosi cechy działalności antypaństwowej, występował następnie przy najbliższej konfiskacie do Pana Prokuratora Sądu Okręgowego w Wilnie z wnioskiem o zawieszenie czasopisma. — Ponadto w piśmie tem wskazałem na konieczność, w wypadkach gdy poszczególne czasopisma zostają zajęte, za podanie dosłownie tekstu rezolucji, powziętej przez ciało zbiorowe (np. Narodowy Komitet Litewski), — występowania do P. Prokuratora Sądu Okręgowego w Wilnie z wnioskiem pociągnięcia do odpowiedzialności sądowej nie tylko redaktora odpowiedzialnego odnośnie czasopisma, lecz również i zarządu, względnie prezydium ciała zbiorowego, które tę uchwałę powzięło. Mając na względzie konieczność przeciwdziałania szkodliwym wpły-

wom irrydencyjnym prasy litewskiej na młodzież litewską w Polsce, pismem z dnia 13.I.36 r. poleciłem Staroście Grodzkiemu w Wilnie wzmocnienie nadzoru nad młodzieżową prasą litewską („Jaunimo Draugas“ i „Lietuviszkas Baras“) oraz wskazałem na to, iż pożądanem byłoby zawieszenie czasopisma „Lietuviszkas Baras“, jako bardziej agresywnego w stosunku do Państwa Polskiego. W wyniku powyższych zarządzeń, Starosta Grodzki w Wilnie w dniu 13.I.36 r. podał do wiadomości przedstawicieli 7-iu pism litewskich wymagania władz w sprawach prasowych.

Sprawę ustosunkowania się na przyszłość władz starościńskich do kwestji debitu pocztowego zagranicznych pism litewskich w Polsce ustaliłem w piśmie do P. P. Starostów (SPP. 153/tj z dnia 22.I.36 r.), w którym poleciłem skierowywanie do Urzędu Wojewódzkiego Wileńskiego wniosków o odbieranie debitu pocztowego poszczególnym zagranicznym czasopismom litewskim nawet w wypadku stwierdzenia, chociażby w jednym tylko numerze, artykułu, zawierającego cechy przestępstwa, względnie tendencyj wybitnie antypolskich.

W ciągu grudnia 1935 r. oraz stycznia 1936 r. władze starościńskie skonfiskowały następujące czasopisma litewskie: „Vilniaus Rytorius“ Nr. 101 i 102, oraz „Vilniaus Žodis“ Nr. 2 i 4. Nadto władze starościńskie skonfiskowały wydawane w Wilnie w języku polskim czasopismo „Przegląd Wileński“ Nr. 1—2 i 3, co do

którego istnieje uzasadnione domniemanie, iż jest subsydjowane przez Rząd Kowieński, zaś Staroście Grodzkiemu w Wilnie poleciłem wystąpienie do władz prokuratorskich z wnioskiem zawieszenia tego pisma. W stosunku do prasy litewskiej w Polsce zmierzać będę do stopniowego zlikwidowania tych pism litewskich, których wystąpienia godzić będą w interesa Państwa i umożliwią dokonanie konfiskat.

(Prasa polska w Wilnie.)

Racjonalizacja zagadnień litewskich w Polsce wymaga również unormowania stosunku wileńskiej prasy polskiej do tych zagadnień. Dotychczasowy stosunek 3-ech większych pism wileńskich, mianowicie „Kurjera Wileńskiego“, „Słowa“ oraz „Dziennika Wileńskiego“ do zagadnień litewskich nie idzie po linii Państwa w tym względzie, a często wręcz jest przeciwny.

Subsydjowany przez Rząd „Kurjer Wileński“ znajduje się pod niepodzielnym wpływem Regionalnej Grupy Demokratów Wileńskich, których tendencje w dziedzinie sprawy litewskiej oscylują dokoła koncepcji rozwiązania problemu stosunków polsko - litewskich w drodze stworzenia bądźto kantonalnego Państwa, składającego się z 3-ech autonomicznych kantonów — Wileńskiego, Kowieńskiego i Kłajpedzkiego, sfederowanych z Państwem Polskim, — bądź też przez nadanie Województwu

Wileńskiemu pewnych uprawnień autonomicznych.

W wyniku takiego podejścia do zagadnienia sprawa stosunków polsko - litewskich oraz kwestja sytuacji Litwinów w Polsce na łamach „Kurjera Wileńskiego“ nabiera specyficznego regionalnego zabarwienia, odbiegającego od kursu oficjalnej i celowej polityki Państwa na tym odcinku, — a jednocześnie wystąpienia redakcji „Kurjera Wileńskiego“, jako pisma subsydjowanego przez Rząd (co jest rzeczą ogólnie znaną), przyjmowane i komentowane są, jako enuncjacje czynników urzędowych.

Niemniej szkodliwe jest stosowane ostatnio przez redakcję „Kurjera Wileńskiego“ przemilczanie palących aktualnych zagadnień z dziedziny litewskiej, które wytwarza wrażenie, iż zarówno akcja protestacyjna społeczeństwa polskiego przeciw uciskowi ludności polskiej w Litwie, jak i ostatnie posunięcia władz administracji ogólnej w stosunku do mniejszości litewskiej są czemś sztucznym i chwilowym, a nie posiadającym aprobaty władz centralnych.

Wychodząc z założenia konieczności posiadania na terenie Wileńskim przynajmniej jednego pisma, współpracującego w całej rozciągłości z władzami państwowymi, które umożliwiłoby odpowiednie urabianie opinii społecznej, stosownie do potrzeb polskiej racji stanu, — wypowiadam się za:

- a) zreformowaniem dotychczasowego systemu subsydjowania „Kurjera Wileń-

skiego w ten sposób, by kwoty przeznaczone na to pismo, szły przez Urząd Wojódzki Wileński;

- b) odgrodzieniem redakcji „Kurjera Wileńskiego“ od wpływów grupy Demokratów Wileńskich przez gruntowną zmianę całego składu redakcji;
- c) obsadzenie stanowiska naczelnego redaktora „Kurjera Wileńskiego“ przez osobę, dającą rękojmię ścisłej współpracy z Urzędem Wojódzkim.

W stosunku do 2-ch pozostałych redakcyj „Słowa“ i „Dziennika Wileńskiego“ zachodzi konieczność wzmożenia nadzoru prasowego. W odniesieniu do „Słowa“ łagodzić należy wybujały indywidualizm tego pisma w naświetlaniu stosunków polsko-litewskich, wyrażających się w formie krytycznego podejścia do polityki władz, w stosunku zaś do redakcji „Dziennika Wileńskiego“ należy z całym rygoryzmem przeciwdziałać niewłaściwym wystąpieniom tego pisma, zadrażniającym stosunki polsko - litewskie.

5. Biblioteki i czytelnie litewskie.

Obowiązujący dotychczas „Dekret Naczelnika Państwa“ z dnia 7-go lutego 1919 r. w przedmiocie przepisów tymczasowych o zakładach drukarskich i składach druków (Dz. Pr.

Państwa Polskiego z r. 1919 Nr. 14 poz. 146) nie odpowiada wymaganiom chwili obecnej, gdyż przewiduje powstawanie bibliotek i czytelń w trybie meldunkowym (nie zaś koncesyjnym), przyczem wymaga jedynie, by kierownik (zarządzający) był osobą pełnoletnią, zamieszkiwał stale w Państwie Polskiem i nie utracił praw na mocy wyroku sądowego.

Władze administracji ogólnej, stosując ściśle przepisy tego dekretu, mogłyby zakazać otwarcia biblioteki, czytelni, względnie drukarni i księgarni jedynie w wypadku, gdy zarządzający nie odpowiada wyżej wymienionym warunkom.

To też decyzje odmowne, wydawane obecnie w sprawach otwierania nowych bibliotek i czytelń litewskich, oparte są z konieczności nie na dekreście z roku 1919-go, lecz na przepisach prawa o stowarzyszeniach, przy interpretacji rozszerzającej te przepisy i stosowanie ich również do bibliotek i sztytelń, jako agend poszczególnych stowarzyszeń.

Nowe przepisy o bibliotekach, czytelniach, księgarniach i zakładach drukarskich, winny iść w kierunku koncesjonowania tych zakładów przez władze administracji ogólnej, przyczem zarządzający i właściciele tych zakładów winni posiadać obywatelstwo polskie, a jednocześnie władze administracji ogólnej winny być uprawnione do odmownego załatwienia sprawy zarówno ze względów na bezpieczeństwo, porządek i spokój publiczny, jak i w wypadku, gdy po-

wstawanie wymienionych zakładów nie będzie odpowiadało względem pożytku społecznego (analogicznie z art. 20-ym Prawa o stowarzyszeniach, odnośnie uprawnień władzy rejestracyjnej w stosunku do powstających stowarzyszeń zarejestrowanych).

Decyzje w tych sprawach winny należeć do władz administracji ogólnej I-szej instancji i wchodzić w zakres ich swobodnej oceny.

6. Litewskie duchowieństwo katolickie.

Jak wykazało dotychczasowe doświadczenie, najbardziej szkodliwą działalność antypaństwową, jeśli chodzi zwłaszcza o teren prowincjonalny, uprawiają księża litwini.

To też niejednokrotnie, wskutek kilkuletniej działalności na określonym terenie paszczęólnego księdza - Litwina, plebanja przetwarza się w ośrodek propagandy prolitewskiej, zaś nastroje parafjan zdecydowanie zmieniają się w kierunku wyraźnie nieprzychylnym dla Państwa Polskiego.

Na marginesie zanotować należy tę okoliczność, iż poszczególne księża - Litwini, zajmujący stanowiska etatowe (proboszczów i wikariuszy) nie posiadają dotychczas obywatelstwa polskiego.

Zjawisko to jest zwłaszcza nagminne w stosunku do służby kościelnej, — zakrystjanów, organistów i t. p.

Są oni obywatelami o nieokreślonej przynależności państwowej, względnie nawet obywatelami litewskimi.

W tych warunkach, zgodnie z memi dyrektywami, Urząd Wojewódzki przystąpił już do ostatecznego ustalenia zarówno sprawy obywatelstwa poszczęólnych księży - Litwinów, jak i służby kościelnej, jak i całkowitego przepracowania ich ze stanowiska lojalności w stosunku do Państwa Polskiego.

Na tym odcinku nawiązałem bezpośredni kontakt z Ks. Arcybiskupem Metropolita Jąbrzykowskim, od którego otrzymałem zapewnienie współdziałania.

Ponieważ jednak przepisy Prawa Kanonicznego i Konkordatu są w wielu wypadkach niewystarczające, niezbędnie było już obecnie wykorzystanie przy usuwaniu z określonego terenu poszczęólnych księży przepisów ustawy o ochronie granic. Ze względu na brak postanowień wykonawczych dla tej ustawy zarządzenia opierały się dotychczas na samej ustawie i na ustalonej praktyce.

Wnioski.

W celu unormowania w najbliższym czasie tego odcinka, niezbędne jest, zdaniem mojem, co następuje:

1. bezwzględne i szybkie usunięcie z terenu wszystkich księży Litwinów, organistów, zakrystjanów i t. p. nieposiadających obywatelstwa polskiego,

2. przeprowadzenie ścisłej selekcji pod względem politycznym księży Litwinów, obywateli polskich, i stopniowe a systematyczne przenoszenie ich na inny teren, przyczem, jako pierwszy etap, uznać należy usunięcie z terenu jednostek najbardziej szkodliwych, zaś końcowym etapem powinno być całkowite usunięcie z terenu o znacznym odsetku ludności litewskiej księży Litwinów i zastąpienie ich przez księży Polaków, znających język litewski i mogących bezpośrednio podejść do swych parafjan,

3. ze względu na konieczność posługiwania się na tym odcinku ustawą o ochronie granic, niezbędne jest niezwłoczne wydanie przepisów wykonawczych dla tej ustawy,

4. jeśli chodzi o m. Wilno, będące ośrodkiem działalności szeregu księży Litwinów i współdziałających z nimi księży Białorusinów, — niezbędne jest wykorzystane w całej pełni rozporządzenia o Obszarach Warownych, przyczem ze względów praktycznych uważam za celowe znaczne rozszerzenie dotychczasowego terenu Obszaru Warownego przez włączenie do niego najbliższych terenów o poważniejszym odsetku ludności litewskiej,

5. ponieważ praktykowane dotychczas przenoszenie księży litwinów z jednej parafji do innej parafji tejże djecezji, aczkolwiek osłabia doraźnie efekt politycznej ich działalności, jednak całkowicie go nie niweluje, niezbędne jest przenoszenie tych księży Litwinów — obywateli polskich — włąb Kraju, ewentualnie na

teren innych nawet djecezyj, w trybie ustalonym przez Konkordat.

7. Współpraca z władzami sądowymi.

Dotychczas niejednokrotnie miały miejsce wypadki, zwłaszcza na odcinku zwalczania nielegalnego szkolnictwa litewskiego, że skierowane przez władze administracyjne i policyjne do władz sądowych sprawy kończyły się następnie uniewinniającymi wyrokami. Również i w wypadkach odwoływania się działaczy litewskich od wyroków władz administracji ogólnej (w trybie postępowania administracyjno-karnego) do władz sądowych, te ostatnie niejednokrotnie znacznie łagodziły wymiar kary.

Stan ten znalazł szerokie omówienie w prasie litewskiej, zarówno krajowej jak i zagranicznej, przyczem był komentowany w sposób ujemny dla administracji państwowej polskiej.

W tych warunkach, zdaniem mojem, jako niezbędny postulat wysuwa się konieczność ustalenia najściślejszej współpracy pomiędzy władzami administracji ogólnej, a władzami sądowymi, a jednocześnie udział Ministerstwa Sprawiedliwości przy opracowaniu całokształtu posunięć na odcinku litewskim, zwłaszcza, iż poszczególne zagadnienia, jeśli chodzi o sankcje karne, wymagają specjalnego omówienia i ustalenia na przyszłość ścisłych wytycznych, wykluczających na większą skalę rozbieżność władz

sądowych ze stanowiskiem władz administracyjnych.

W szczególności należałoby spowodować jednolity pogląd władz sądowych na sprawę używania przez działaczy organizacyj litewskich godeł litewskich, odznak i. t. p., jak również wykonywania publicznie państwowego hymnu litewskiego. Sprawy te dotychczas, o ile mi jest wiadome, nie są uregulowane jednolicie dla całego terenu Państwa.

Nadto uważam za niezbędne stosowanie w całej rozciągłości do organizacyj litewskich i poszczególnych osób narodowości litewskiej przepisów, dotyczących używania odznak, mundurów i. t. p., traktując te przepisy możliwie rygorystycznie.

II. Sprawy oświatowe.

1. Szkolnictwo prywatne.

Rozbudowane poprzednio prywatne szkolnictwo litewskie od lat kilku jest systematycznie stopniowo likwidowane. To też ilość szkół powszechnych Litewskiego T-wa Oświatowego „Rytas“ oraz Litewskiego T-wa Oświatowego „Kultura“ stale się zmniejsza. Jest to wynikiem ogólnej polityki władz szkolnych w Okręgu Szkolnym Wileńskim, dążących nietylko na od-

einku litewskim, lecz i na innych odcinkach do stopniowej likwidacji szkolnictwa prywatnego.

Realizacja całkowita postulatów likwidacji szkolnictwa prywatnego licząca się z koniecznością otwierania nowych szkół publicznych napotyka jednak na poważne trudności, zarówno ze względów budżetowych, (gdyż już obecnie władze szkolne nie są w stanie zaspokoić potrzeb na odcinku szkolnym w dziedzinie szkolnictwa powszechnego, wskutek czego wiele dzieci w wieku szkolnym pozostaje poza szkołą), jak i ustawowych, gdyż ustawa przewiduje pewne minimum dzieci dla otwarcia publicznej szkoły powszechnej, a jednocześnie zezwala na obejmowanie zasięgiem szkoły jedynie promienia nieprzekraczającego 3-ch kilometrów. Te dwa postulaty utrudniają w wielu wypadkach przy rzadkiem zaludnieniu oraz rozbiciu dużych wsi na kolonje otwarcie szkoły.

To też narazie Kuratorjum Okręgu Szkolnego Wileńskiego toleruje istnienie części prywatnych szkół litewskich powszechnych, względnie przy likwidacji jednych szkół dopuszcza możliwość otwarcia nowych szkół prywatnych z tem jednak, iż działać one będą na terenach wybitnie litewskich, nie zaś na terenach mieszanych o mniejszym odsetku ludności litewskiej, na które ostatnio kierują swą uwagę działacze litewscy (powiaty Brasławski, Oszmiański, Lidzki i. t. p.).

Oдноśnie miejscowości, gdzie Kuratorjum skłonne byłoby narazie tolerować szkolnictwo

powszechne prywatne litewskie, należy zaznaczyć, iż najbardziej, zdaniem mojem, pażądane dla tych szkół byłyby takie miejscowości, w których brak jest warunków dla otwarcia szkoły publicznej (niemożność skupienia ustawowej ilości dzieci w promieniu 3-ch kilometrów od szkoły).

Dążąc do stopniowej likwidacji szkolnictwa prywatnego litewskiego średniego, Kuratorjum przewiduje zamknięcie gimnazjum litewskiego w Święcianach, do czego istnieją dostateczne podstawy prawne. Gimnazjum to bowiem otrzymało dwukrotnie z końcem roku szkolnego ocenę niedostateczną, przyczem również ocenę niedostateczną otrzyma z końcem roku szkolnego 1935/36. Ponieważ jednak decyzja ta nie może być zakomunikowana koncesjonariuszowi przed zakończeniem roku szkolnego, łącznie z decyzją władz szkolnych o zamknięciu gimnazjum, przez to zamknięcie gimnazjum, w myśl obowiązujących przepisów szkolnych, będzie mogło mieć miejsce dopiero z końcem roku 1936/37.

Ewentualne wcześniejsze zamknięcie gimnazjum litewskiego w Święcianach da się w wypadku potrzeby uzasadnić względami bezpieczeństwa, zwłaszcza, że i w swoim czasie na terenie tegoż gimnazjum stwierdzane były fakty działalności antypaństwowej.

2 i 3. Język litewski w szkołach państwowych.

W szkołach, liczących przynajmniej 40 dzieci narodowości litewskiej, a znajdujących się w gminach, w których jest ponad 25% ludności litewskiej w/g spisu z r. 1931-go, należy zastosować postanowienia ustawy z dnia 31.VII.1924 r., z daniem pierwszeństwa szkole dwujęzycznej. Odnośnie postulatu jednak, by w szkołach, nieodpowiadających warunkom tej ustawy, a liczących znaczną ilość młodzieży narodowości litewskiej, język litewski był uwzględniony jako przedmiot nauczania, obowiązkowy dla dzieci litewskich i. t. p., należy zaznaczyć, iż faktyczny stan obecny na odcinku publicznego szkolnictwa powszechnego w obrębie Województwa Wileńskiego jest, jeśli chodzi o aspiracje ludności litewskiej, mniej dla niej korzystny. Ze względów natury technicznej, jak również obawę, że działacze litewscy niewątpliwie wykorzystaliby sytuację dla poruszenia opinii publicznej litewskiej i zwiększenia do maksimum stanu posiadania litewskiego w szkolnictwie powszechnem publicznem, należałoby postulat ten uwzględnić jedynie w miarę istotnej potrzeby, przy zaistnieniu odpowiednich ku temu warunków.

4. Zakłady wychowawcze i opiekuńcze.

Zarówno litewskie zakłady opiekuńcze - charytatywne (ogródki, ochrony dzienne i stałe i. t. p.), jak również litewskie zakłady wychowawcze (przedszkola), winny być dostępne jedynie dla dzieci narodowości litewskiej, gdyż w ten tylko sposób można będzie zapobiec praktykowanemu dotychczas przez organizacje litewskie wciąganiu do tych zakładów młodzieży polskiej i białoruskiej. Ustalanie narodowości rodziców winno się odbywać w sposób stosowany obecnie przez władze administracji ogólnej w porozumieniu z władzami szkolnymi przy przyjmowaniu dzieci do gimnazjów litewskich, t. j. drogą stwierdzenia odnośnych deklaracji rodziców przez gminy z tem, iż w wypadku, gdy deklaracja taka zgłoszona została przez osobę narodowości litewskiej, gmina odmawia jej poświadczenia.

Należy przytem zwrócić uwagę na niedopuszczalność zwiększania stanu posiadania w litewskich zakładach opiekuńczych przez umieszczanie w nich dzieci litewskich z terenów, niewchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej, przez co dotychczas sztucznie zwiększał się stan posiadania litewskiego w Polsce, zwłaszcza iż młodzież ta po odbyciu nauki w Polsce przeważnie nie powracała potem do Litwy.

Jako bezwzględna zasadę należy — zdaniem mojem — ustalić, że wyżej wymienione zakłady

opiekuńcze, niezależnie od tego, czy statut danej organizacji przewiduje otwieranie tych zakładów, muszą dla ich otwarcia uzyskać każdorazową zgodę władz administracji ogólnej, powziętą w porozumieniu z właściwymi władzami szkolnymi. Zakłady, istniejące dotychczas, które jednak w swoim czasie nie uzyskały zgody władz administracji ogólnej na ich istnienie, winny również podlegać tym przepisom.

Również władze szkolne (Inspektoraty Szkolne) przed udzieleniem zezwolenia na otwarcie i prowadzenie przedszkola, winny uzgodnić swą decyzję ze stanowiskiem właściwego Starosty.

Ponieważ momenty wychowawcze i charytatywne niejednokrotnie ściśle się zazębiają, niezbędne jest w celu należytego zorganizowania kontroli nad ich działalnością, ustalenie zasady ścisłej współpracy na tym odcinku władz administracji ogólnej z władzami szkolnymi, n. p. przez powoływanie przedstawicieli władz szkolnych do kontroli zakładów opiekuńczych (ochron dziennych, ochron stałych i. t. p.) dokonywanej przez władze administracji ogólnej.

5. Państwowe szkolnictwo średnie, bursy i internaty.

W wypadku zlikwidowania gimnazjum litewskiego w Święcianach, czynne byłoby jedynie gimnazjum litewskie w Wilnie, w ramach

bowiem przepisów szkolnych, ze względu na dotychczasową dobrą ocenę gimnazjum wileńskiego, brak jest podstaw ustawowych do zamknięcia go. To też nie należy liczyć się z większą frekwencją dzieci litewskich w szkołach państwowych w Wilnie, za wyjątkiem jedynie szkół zawodowych. Odnośnie do tych ostatnich, byłoby pożądane wprowadzenie języka litewskiego, jako przedmiotu obowiązkowego nauczania dla młodzieży litewskiej, o ile liczba jej będzie znaczna.

Również język litewski na tych samych zasadach winien być wprowadzony do gimnazjum państwowego w Święcianach (zwłaszcza po zlikwidowaniu prywatnego gimnazjum).

W innych zakładach ogólnokształcących narazie nie przewiduję konieczności wprowadzania języka litewskiego, jako przedmiotu nauczania. Na marginesie tej sprawy podkreślić jednocześnie muszę, iż byłoby pożądane zachęcenie również części młodzieży polskiej do studjowania języka litewskiego, jako przedmiotu nieobowiązkowego, ze względu na konieczność posiadania odpowiedniej ilości osób, dających całkowitą gwarancję ze stanowiska lojalności państwowej a władających językiem litewskim, t. j. takich osób, któreby mogły być następnie zatrudnione na terenach o ludności litewskiej w działach pracy państwowej i samorządowej.

Realizacja postulatów pomieszczenia młodzieży szkolnej bez różnicy narodowości w burdach i internatach, przeznaczonych dla ogółu

młodzieży tych szkół, byłaby wysoce pożądana, pociąga to jednak za sobą dość znaczne koszty, zwłaszcza, iż narazie sprawa ta jest jeszcze w zarodku.

6. Wyższe uczelnie.

Dotychczasowa obserwacja młodzieży akademickiej litewskiej stwierdza, iż przedewszystkiem dąży ona do studjów na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie z pominięciem innych uniwersytetów, na co wpływa przede wszystkim fakt pozostawiania jej w dalszym ciągu w środowisku litewskim i bezpośrednia opieka nad tą młodzieżą ze strony organizacji litewskich w Wilnie.

Stanowi temu trudno byłoby przeciwdziałać przez ułatwianie młodzieży litewskiej dostępu do wyższych uczelni w Warszawie, Krakowie i Poznaniu, jak również dalszego pobytu w tych miastach. Wytworzenie atrakcyjności tych miast dla młodzieży litewskiej nie wydaje mi się przy obecnych warunkach możliwe. Raczej, zdaniem mojem, należy się jedynie liczyć z możliwością udawania się młodzieży litewskiej na inne uniwersytety w tych wypadkach, gdy nie zostanie ona przyjętą na Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie.

To też zasadniczym postulatem na tym odcinku, zdaniem mojem musiałoby być ograniczenie dostępu młodzieży litewskiej na U. S. B.,

względnie całkowite niemal utrudnienie tego dostępu przez wprowadzenie np. egzaminów wstępnych z polonistyki i wiedzy o Polsce i t. p. W wypadku jednak znacznej selekcji młodzieży litewskiej, wstępującej na U. S. B., nie zaś całkowitego uniemożliwienia wstępowania jej do tej uczelni, należy się liczyć z tem, iż przy zmniejszeniu ilościowym młodzieży akademickiej litewskiej w Wilnie podniesie się niewątpliwie jej jakość.

7. Nauczanie domowe.

Zasada, iż nauczanie domowe młodzieży litewskiej, przedewszystkiem w wieku szkolnym winno podlegać rygorystycznej kontroli władz szkolnych i w razie niedostateczności rezultatów nauki domowej młodzież ta winna być z urzędu zapisywana do najbliższej publicznej szkoły powszechnej, jest już obecnie przez władze szkolne realizowana. Jednak w wielu wypadkach nasuwają się poważne trudności natury technicznej, np. brak warunków ustawowych do otwarcia publicznej szkoły powszechnej.

Również przestrzegana jest zasada, iż nauczanie domowe mogą pobierać wspólnie tylko te dzieci litewskie, które należą do jednej rodziny, przyczem pojęcie rodziny jest brane w sensie ścisłym, wskutek czego np. dzieci 2-ch rodzonych braci, względnie 2-ch siostr (bracia cioteczni, względnie stryjeczni) nie mogą korzystać ze wspólnego nauczania.

8. Podręcznik.

Podręczniki do nauczania języka litewskiego lub innych przedmiotów w języku litewskim są już obecnie opracowywane i wydawane z inicjatywy i przy współdziałaniu władz szkolnych. Akcja ta winna mieć miejsce w dalszym ciągu, przyczem chodziłoby specjalnie o możliwie wysoki poziom i wartość tych podręczników.

9. Kursy, biblioteki i czytelnie.

Sprawę otwierania przez t-wa oświatowe litewskie bibliotek, czytelni t. p. omówiłem wyżej w dziale stowarzyszeń litewskich.

Również niezbędna jest ścisła współpraca władz szkolnych z władzami administracji ogólnej przy udzielaniu zezwoleń, a następnie kontroli t. zw. kursów systematycznych (należących do kompetencji władz szkolnych), jak i kursów niesystematycznych (należących do kompetencji władzy administracji ogólnej), przyczem kontrola tych ostatnich winna z reguły się odbywać przy udziale przedstawiciela władz szkolnych, zwłaszcza, iż niejednokrotnie pod kursami niesystematycznymi kryją się faktycznie kursa systematyczne.

10. Opanowanie języka lit. przez nauczycielstwo.

Postulat, by w szkołach, do których uczęszcza młodzież litewska w większej ilości, był przynajmniej jeden nauczyciel, władający poprawnie językiem litewskim, będzie mógł być stopniowo realizowany w miarę opanowywania języka litewskiego przez nauczycieli polaków, do czego w znacznym stopniu przyczynia się wprowadzenie języka litewskiego do seminarjów nauczycielskich w Wilnie i Święcianach, jako przedmiotu obowiązkowego, a następnie przewidziane również wprowadzenie tego języka do Liceów Pedagogicznych.

W celu zachęcenia młodzieży polskiej, studjującej język litewski w Seminarjach nauczycielskich do bardziej wszechstronnego opanowania tego języka, uważałbym za potrzebne wyznaczenie przez Kuratorjum Okręgu Szkolnego Wileńskiego stypendjum dla najbardziej zaawansowanych uczniów (uczenic).

Analogiczne stypendja musiałyby, zdaniem mojem, być przeznaczone za postępy w opanowaniu języka litewskiego przez kleryków polaków, kształcących się w Rzymsko - Katolickim Seminarjum Duchownem Wileńskim.

Również pożądane byłoby umożliwienie wyższych studjów w Polsce pewnej części młodzieży polskiej z Litwy, wydalonej za działalność patriotyczną, przez udzielanie wybitniejszym jednostkom stypendjów z tem, iż w wy-

padku niemożności powrotu po ukończeniu studjów do Litwy, zostałyby one w Polsce i przyjęły pracę w poszczególnych działach administracji państwowej na terenach o znacznym odsetku ludności litewskiej.

Wojewoda

Ludwik Bociański.

WOJEWODA WILEŃSKI

Nr. SPP.-336/tj/38.

Poufne. B. Pilne.

B. kierownicy akcji litewskiej
— rewizje.

Wilno, dnia 11 marca 1938 r.

WEDŁUG ROZDZIELNIKA.

Likwidacja Litewskiego Komitetu Narodowego w Wilnie, central stowarzyszeń litewskich, ich lokalnych oddziałów oraz czytelni, nie doprowadziła do sparaliżowania litewskiej akcji wywrotowej, która jest prowadzona nadal przez jej dotychczasowych kierowników.

Pomimo zlikwidowania organizacji, pozostają oni na swych dotychczasowych miejscach, pobierają nadal uposażenie od działaczy litewskich w Wilnie, rozpowszechniają nielegalne kowieńskie wydawnictwa propagandowe, organizują zbiorowe wysłuchiwanie audycji Radia Kowieńskiego, zwołują nielegalne zebrania i propagują hasła Związku wyzwolenia Wilna.

W związku z tym proszę Panów Starostów o przeprowadzenie w porozumieniu z władzami prokuratorskimi rewii

zyj u wszystkich najczynniejszych i podejrzanych o działalność antypaństwową działaczy litewskich, t. zn. członków b. Litewskiego Komitetu Narodowego, członków zarządów rozwiązanych organizacyj, kierowników zamkniętych czytelni i t. p.

Osoby, u których zostaną ujawnione materiały obciążające, winny być zatrzymane i niezwłocznie przekazane do dyspozycji władz sądowych.

Dla zachowania jedności akcji i wykorzystania momentu zaskoczenia wszystkie rewizje winny być przeprowadzone w ciągu dnia 21 marca r. b.

Sprawozdania o wynikach rewizyj nadesłają mi Panowie Starostowie do dnia 24 marca r. b.

WOJEWODA

Ludwik Bociański.

Otrzymują do wykonania:

p. Starosta Powiatowy w Brasławiu
„ „ w Oszmianie
„ „ w Święcianach
„ „ w Wilnie
„ Grodzki w Wilnie.

Przekładam do wiadomości:

Min. Spr. Wew. — wydział Bezpieczeństwa
„ „ „ „ Narodowościowy.

Przesyłam z prośbą o wydanie analogicznych zarządzeń:

p. Wojewodzie w Białymstoku
„ „ w Nowogrodku.

Otrzymują do wiadomości:

p. Prokurator Sądu Apelacyjnego w Wilnie
„ „ Okręgowego „
D. O. K. III S. R. I. w Grodnie
p. Naczelnik Urzędu Śledczego w Wilnie.

Urząd Wojewódzki
Wileński

Wydział Społeczno - Polityczny
Nr. SPP—336/tjn./38 r.

Poufne
Pilne

Wilno, dn. 21 marca 1938 r.

DO

W/G ROZDZIELNIKA

Nawiązując do pisma SPP-336/tjn.
z dn. 11.III.38 r. Urząd Wojewódzki za-
wiadamia Pana Prokuratora, że rewiz-
je u działaczy litewskich wyznaczone
na dzień 21 b. m. wstrzymane zostały
aż do odwołania.

Za Wojewodę

M. Jasiński,
Naczelnik Wydziału

Rozdzielnik

Do Pana Prokuratora Sądu Apelacyjnego
w Wilnie.

Do Pana Prokuratora Sądu Okręgowego
w Wilnie.

67483